

Ekonomisk politik under sjuttioalet

Den ekonomiska politiken i Sverige har under den djupa recessionen 1974—1975 både till sin uppläggnings och till sina resultat avvikit från förhållandena i synnerhet i de stora OECD-länderna. I det följande skall jag försöka analysera dessa skillnader och försöka bedöma om dessa kan säga oss något om effektiviteten hos olika ekonomisk-politiska åtgärder. Inledningsvis presenteras dock först några grunddata om den ekonomiska utvecklingen i Sverige under de senaste femton åren.

Femton års konjunktur-utveckling

I *tabell 1* presenteras den ekonomiska utvecklingen under de tre senaste femårsperioderna — dels som den genomsnittliga BNP-tillväxten under de olika femårsperioderna, dels som de olika försörjningsbalansposternas bidrag till den realiserade BNP-ökningen.

Det kraftiga fallet i tillväxttakten — det rör sig om mer än en halvering mellan 1960—1965 och 1970—1975 — sammanhänger delvis med att de olika femårsperioderna inte är helt jämförbara med hänsyn till konjunkturfaserna. Men även om man gör ett försök att korrigera för detta, vilket skett i 1975 års långtidsutredning (SOU 1975: 89, sid 51—54) framstår ändå avsaktningen i tillväxten

som kraftig. Själva periodvalet spelar även viss roll; det är ju välkänt att 1960-talets första del var en från tillväxtskympunkt mycket gynnsam period. Men den nedgång man observerar under loppet av 1960-talet förstärks under den första delen av 1970-talet.

De *genomsnittliga* bidragen till BNP-ökningarna under de olika femårsperioderna uppvisar ett i vissa avseenden stabilt mönster. Särskilt påtagligt är detta för den privata konsumtionen, som — trots den kraftiga avsaktningen i den totala tillväxten — i genomsnitt svarar för något under 50 procent av BNP-ökningen under samtliga tre perioder.

Den privata konsumtionen har alltså tämligen väl följt med i de kraftiga förändringar som BNP-tillväxten undergått under de femton åren. Då svarar den offentliga sektorns andel i den samlade efterfrågetillväxten för större variationer mellan perioderna. Bidraget från denna sektor ökar ganska kraftigt under 1960-talet för att sedan falla tillbaka under 1970-talets första del. I stället ökar den andel som kommer från de privata bruttoinvesteringarna och från den reala utrikesbalansen. Det senare kan framstå som paradoxalt med hänsyn till den försämring som inträffat med bytesbalansen under 1974 och 1975. Denna försämring beror emellertid i första hand på den kraftiga förändringen i Sveriges bytesförhållande gentemot utlandet som bl a oljeprisstegringen medförde under 1973 och 1974. Realt sett — dvs räknat i fasta priser — skulle vi alltså enligt dessa beräkningar ha förstärkt vår utrikesbalans under 1975-talets första del.

Den bild man får i *tabell 1* av en ganska förändrad tillväxtstruktur under de senaste femton åren kompliceras yt-

Docent CARL JOHAN ÅBERG var t o m oktober 1976 chef för ekonomiska avdelningen vid finansdepartementet. Han var i den egenskapen bl a ansvarig för de årliga nationalbudgetarna.

Tabell 1. De genomsnittliga bidragen till BNP-förändringarna 1960—1975. Förändringar i procent, 1968 års priser.

	1960—1965	1965—1970	1970—1975
Privat konsumtion	2,3	1,7	1,1
Statlig konsumtion	0,5	0,1	0,2
Kommunal konsumtion	0,5	1,0	0,5
Privata investeringar	0,5	0,2	0,4
därav industrin	0,2	0,2	0,3
Statliga investeringar	0,1	0,1	0,1
Kommunala investeringar	0,4	0,5	-0,2
Bostadsinvesteringar	0,5	0,1	-0,1
Lagerförändringar	0,1	0,1	0,1
Export av varor och tjänster	1,3	1,9	1,4
Import av varor och tjänster	-1,2	-1,8	-1,2
Real utrikesbalans	0,1	0	0,2
BNP	4,9	3,8	2,3

Källor: För åren 1960—1972 Statistiska Meddelanden, Serie N 1975: 98 jämte appendix 3. För åren 1973—1975 nationalräkenskaperna enligt beräkningarna i oktober 1976, återgivna i Konjunkturläget hösten 1976, tabell 9 i tabellbilagan.

terligare om man studerar *variabiliteten* i utvecklingsförloppet. Inte nog med att den genomsnittliga tillväxttakten satts tillbaka under dessa år utan variationerna har — som framgår av *tabell 2* — kraftigt ökat. De genomsnittliga avvikelserna har ökat med över 50 procent mellan 1960—1965 och 1970—1975.

Det är i första hand tre faktorer som skapat denna ökade variabilitet, nämligen den privata konsumtionen, lagerförändringarna och utrikesbalansen. I jämförelse med dessa tre så spelar den offentliga sektorns resursanspråk en väsentligt mindre roll, vilken även är fallet med den privata sektorns fasta investeringar.

Redan under den första femårsperioden spelar lagerförändringarna och utrikesbalansen en viktig roll som destabiliserande faktorer — ett redan sedan tidigare välkänt förhållande — men instabiliteten hos dessa faktorer ökar kraftigt fram till 1970-talets början. Eftersom en betydande del av lagerrörelserna initieras av den internationella utvecklingen finns det gott fog för påståendet att det i första hand är de yttre omständigheterna som förorsakat den ökade instabiliteten i den svenska ekonomin. I tillägg härtill har emellertid även den privata konsumtionens utveckling blivit alltmera föränderlig.

Beräkningarna i *tabell 2* belyser emellertid inte hur de olika faktorerna i försörjningsbalansen varierar i förhållande

till varandra — om avvikelserna från trenden går åt samma håll och alltså förstärker varandra eller om de går åt olika håll. De belyser därigenom inte heller i vilken utsträckning de ekonomisk-politiska åtgärderna motverkat de externa störningarna i tex utrikeshandeln. De enda slutsatser man i detta avseende kan dra av de hittills presenterade resultaten är att de offentliga sektorernas utgiftsbeetende särskilt under 1970-talet varit *stabilare* än de privata sektorernas. Men den närmare analysen av den ekonomiska politikens effekter följer senare. Huvudsyftet med detta inledande avsnitt har endast varit att presentera den allmänna ram inom vilken den svenska stabiliseringspolitiken haft att arbeta under senare år — en ram som inneburit en lägre ekonomisk tillväxt än tidigare och en markant ökad instabilitet.

Den allmänna strategin

1970 års långtidsutredning visade klart på riskerna för en strukturell brist på extern balans i den svenska ekonomin. Högkonjunkturåren hade lett till allt större underskott i vår utrikeshandel. Främst till följd av kapacitetsbegränsningarna inom exportindustrin kunde man inte dra full fördel av de internationella högkonjunkturerna. Många exportföretag gjorde under både 1964—1965 och 1969—1970 erfarenheten att man skulle kunna ha exporterat mera

Tabell 2. Den genomsnittliga variabiliteten i BNP och de olika försörjningsbalansposterna 1960—1975.

	1960— 1965	1965— 1970	1970— 1975
Privat konsumtion	0,28	0,44	0,70
Statlig konsumtion	0,36	0,16	0,14
Kommunal konsumtion	0,30	0,14	0,12
Privata investeringar	0,12	0,42	0,40
därav industrin	0,26	0,14	0,30
Statliga investeringar	0,08	0,06	0,06
Kommunala investeringar	0,14	0,18	0,22
Bostadsinvesteringar	0,10	0,26	0,18
Lagerförändringar	0,76	0,92	1,22
Export av varor och tjänster	0,34	0,70	1,66
Import av varor och tjänster	0,56	0,92	1,52
Real utrikesbalans	0,50	0,28	1,62
BNP	0,76	0,82	1,22

Anm. Variabiliteten har beräknats genom $\frac{1}{n} \sum |x_i - \bar{x}|$, där x_i är de årliga förändringarna och \bar{x} den genomsnittliga förändringen under femårsperioden.
Källor: Samma som till tabell 1.

bara man hade haft arbetskraft och produktionskapacitet. Först relativt sent i uppgångsfasen gick man ut och försökte få tag på mer arbetskraft. I de fall detta lyckades skedde det ofta till priset av en ökad löneglidning och en för hela landet sämre pris- och kostnadsutveckling.

Paradoxalt nog var en av anledningarna till att man hamnat i denna situation att man fört en så pass framgångsrik sysselsättningspolitik särskilt under lågkonjunkturåren 1966 och 1967. När exportindustrin haft avsättningsproblem och dragit ner sin sysselsättning hade man i stället skapat sysselsättning inom de inhemska sektorerna — då i första hand i den kommunala. Ett då ofta använt argument för att välja just de offentliga utgifterna var att deras importinnehåll var lågt. Ett annat, sedermera allt viktigare skäl var att den offentliga sektorn hade lättare att erbjuda arbeten som lämpade sig för de gifta kvinnorna som redan då stod för en betydande del av nettotillskottet till arbetsplatsen.

Ett problem med denna stabiliseringspolitik visade sig emellertid redan 1969 och 1970. Den arbetskraft som vandrat över till den offentliga sektorn fanns inte längre tillgänglig för exportindustrin när den behövde expandera sin sysselsättning. Den kunde endast köpas över från andra sektorer med hjälp av ökade

löneklyftor. Man hade visserligen fört en framgångsrik sysselsättningspolitik men måluppfyllelsen i fråga om utrikesbalansen och prisstabiliseringen var inte lika iögonfallande.

Det var mot bakgrund av dessa erfarenheter som man under åren närmast efter 1970 utformade en ekonomisk-politisk strategi för stabiliseringspolitiken under 1970-talet. Målsättningen för denna var klar. Man skulle så långt möjligt försöka förena full sysselsättning av arbetskraften med en långsiktig balans i utrikeshandeln och en prisstegring som i stora drag var parallell med vår omvärlds. De väsentligaste elementen i denna strategi var att

— låta den inhemska efterfrågan variera omvänt mot den internationella, så att inte de inhemska resursanspråken begränsade exportindustrins produktionsmöjligheter

— under de internationella avmattningsperioderna försöka bibehålla och helst bygga ut exportindustriernas produktionskapacitet

— utforma den ekonomiska politiken med ett betydande inslag av selektiva åtgärder för att bli nedbringa inflationsbenägenheten i ekonomin och tillförsäkra åtgärderna en hög effektivitet.

Hur denna allmänna strategi omsattes i praktisk politik under 1970-talets första del behandlas i det följande avsnittet.

Tabell 3. Den inhemska resp den externa nettoefterfrågans bidrag till BNP-ökningarna 1970—1975. Förändringar i procent, 1968 års priser.

	1970— 1971	1971— 1972	1972— 1973	1973— 1974	1974— 1975
Den inhemska efterfrågan	-1,8	+2,3	+1,4	+5,4	+3,1
Nettoefterfrågan från utlandet	+2,5	+0,3	+2,0	-1,5	-2,3
BNP	+0,7	+2,6	+3,4	+3,9	+0,8

Källor: Samma som till tabell 1.

Politikens grunddrag

Under 1970-talets första fem år har vi genomlevt en hel internationell konjunkturcykel. Åren 1973—1974 representerade — trots att kapacitetsutnyttjandet aldrig nådde upp till samma höga tal som under 1960-talet — en kraftig högkonjunktur inom OECD-området med snabba pris- och kostnadsstegringar och betydande ökningar i den internationella handeln. De följande åren 1974—1975 innebar efterkrigstidens djupaste lågkonjunktur med en vikande produktion och utrikeshandel och en rekordstor arbetslöshet i de stora OECD-länderna. Enligt de beräkningar som redovisas i *tabell 3* skulle vi i vårt land i mycket stora drag ha lyckats med att skapa en "motkonjunktur" i fråga om den inhemska efterfrågans utveckling. Under de internationella högkonjunkturåren 1972—1973 kunde vi undvika det för så många andra länder olyckliga sammanfallandet av en både inhemska och extern överhettning i efterfrågan. Vår exportindustri kunde dra full fördel av den internationella högkonjunktursen och därigenom restaurera den balans i utrikeshandeln som hotade att gå förlorad om den tidigare utvecklingen fortsatt. Detta kunde dessutom ske till en inflationstakt som to m låg något lägre än vad som gällde för OECD i genomsnitt.

I gengäld kunde man sedan under de internationella recessionsåren 1974—1975 släppa fram den inhemska efterfrågan i en takt som väl kompenserade för efterfrågebortfallet från utlandsmarknaderna. I motsats till nästan alla andra OECD-länder kunde vi hålla igång produktion och inkomstbildning och hålla arbetslösheten nere.

Valet av expansiva åtgärder styrdes under dessa år bl a av hänsynen till den

långsiktiga externbalansen. Trots de kraftiga efterfrågeminskningarna från utlandsmarknaderna var det viktigt att exportindustrin så långt möjligt behöll sin arbetskraft och genom en vidmakthållen investeringsaktivitet långsiktigt förstärkte sin produktionskapacitet och konkurrensförmåga. Om minskningen i exportefterfrågan har tillåtits att få ett fullt genomslag på exportsektorns arbetskraftsefterfrågan hade detta — vid en bibehållen målsättning om full sysselsättning — endast inneburit att man fått skapa en motsvarande ökning av arbetskraftsefterfrågan inom den rena hemmamarknadsindustrin eller inom den privata eller offentliga tjänsteproduktionen. Men eftersom ett förverkligande av det långsiktiga bytesbalansmålet krävde att exportindustrins sysselsättningsvolym på nytt steg när den internationella efterfrågan återvände, hade en sådan politik endast inneburit att man skyfflat arbetskraften fram och tillbaka mellan export- och hemmamarknadssektorerna. Man kan knappast hävda att detta skulle ha haft några gynnsammare effekter på vare sig kostnadsutvecklingen eller den effektiva användningen av arbetskraften.

Lagerstödet, som sattes in redan under 1974, var ett verksamt medel att hålla igång aktiviteten inom exportindustrin. Av den uppgång på 5,4 procent i den inhemska efterfrågan som skedde mellan 1973 och 1974 svarade lagerinvesteringarna för drygt 40 procent. Motsvarande siffra för 1975 var ca 30 procent. Vi hade alltså — i varje fall under denna avmattningsperiod — lyckats skapa en "anticykel" i lagerinvesteringarna som bidragit till att hålla arbetskraften kvar i exportindustrin samtidigt som lagren kan tillföra oss valutainkomster när den internationella efterfrågan på nytt skjuter fart.

Tabell 4. Finanspolitiska effekter 1971—1975. Procent av bruttonationalprodukten i fasta priser.

	1971	1972	1973	1974	1975
Staten:					
direkt efterfrågan	0,5	0,2	0	0	0,3
indirekt effekt	-0,4	1,8	0,8	1,5	0,1
totalt	0,1	2,0	0,8	1,5	0,4
Kommunerna:					
direkt efterfrågan	-0,1	0,5	-0,2	0,4	0,5
indirekt effekt	0	-1,5	0,1	0,6	0,6
totalt	-0,1	-1,0	-0,1	1,0	1,1
Socialförsäkringssektorn inkl					
AP-fonden	-0,2	-0,1	0,2	0,7	0,4
Total effekt	-0,2	0,9	0,9	3,2	1,9

Källor: De reviderade nationalbudgeterna 1973—1976, kapitel 8.

Beräkningarna för 1971 och 1972 är inte helt jämförbara med de följande åren. En beskrivning av olikheterna återfinns i den reviderade nationalbudgeten för 1974 (prop 1974: 100, Bilaga 1, sid 158—162). De i tabellen redovisade effekterna inkluderar även de automatiska inkomstförändringarna.

Denna åtgärd har kompletterats med insatser som mera direkt syftat till att underlätta för företagen att ha kvar arbetskraften under avmattningsperioden — främst då i form av utbildningsstöd i olika former.

De samlade effekterna av den förda ekonomiska politiken — såsom de beräknats och redovisats i nationalbudgeterna — framgår av *tabell 4*.

Med undantag för 1971 har den totala effekten varit expansiv. Graden i expansivitet och även dess fördelning på den offentliga sektorns olika delar har dock varierat kraftigt under perioden. I stort sett återfinns vi mönstret från *tabell 3* över den totala inhemska efterfrågans utveckling — med en relativt återhållen expansion under den första delen av femårsperioden och en kraftig uppgång under den senare.

Överensstämmelsen är emellertid långt ifrån exakt. En väsentlig anledning till svårigheterna under denna period att genom den ekonomiska politiken styra den inhemska efterfrågans utveckling har varit kastningarna i hushållssektorns utgiftsbenägenhet. Mellan 1970 och 1971 steg hushållssektorns sparkvot från 3,5 till 6,3 procent, vilket svarade mot ett efterfrågebortfall på 1,6 procent av BNP. Hade sparkvoten varit oförändrad mellan 1970 och 1971 skulle BNP-ökningen uppgått till nära 2,5 procent i stället för till det realiserade talet på 0,7 procent.

Mellan 1971 och 1972 gick sparkvoten ner något men fortsatte sedan att stiga till ca 10 procent 1975. Särskilt under början av femårsperioden var det mycket svårt att förutse dessa förändringar i utgiftsbeteendet. Detta gällde i synnerhet 1971 då ett tidigare relativt stabilt utgiftsmönster bröts. Det är i första hand detta förhållande som förklarar varför den ekonomiska politiken fick en alltför restriktiv inriktning under detta år. Numera har man — till följd av ett ambitiöst forskningsarbete inom bla EFI, konjunkturinstitutet och Sparbanksföreningen — fått ett bättre grepp om förändringarna i spar- och konsumtionsbeteendet. Då — 1970 och 1971 — gjorde man nästan genomgående en felbedömning av den privata konsumtionens utveckling.

En annan komplicerande faktor har varit den kommunala sektorns finanspolitik. Både 1971 och 1972 fick denna en mycket restriktiv utformning genom i första hand kraftiga utdebiteringshöjningar. Denna restriktiva effekt, som var särskilt kraftig under 1972, fick neutraliseras genom en mera expansiv utformning av den statliga politiken. Kommunernas politik under dessa år ledde ju också till att man genom en särskild överenskommelse med kommunförbunden i praktiken åstadkom ett kommunalt skattestopp för de följande åren 1973 och 1974.

Trots dessa komplicerande förhållan-

Tabell 5. Bidragen till BNP-förändringarna i vissa OECD-länder 1974 och 1975. Förändringar i procent av föregående års BNP. Fasta priser.

	De 7 största OECD-länderna ¹		Förenta staterna		Förbundsrepubliken Tyskland	
	1974	1975	1974	1975	1974	1975
Privat konsumtion	0,3	1,1	-0,5	0,6	0,1	1,2
Offentliga utgifter	0,3	0,7	0,1	0,3	1,0	0,6
Privata investeringar	-0,5	-1,3	-0,3	-1,3	-1,6	-0,6
Bostadsbyggande	-0,8	-0,4	-1,2	-0,7	-0,9	-0,6
Lagerförändring	-0,5	-1,9	-0,7	-1,5	-1,2	-0,4
Utrikesbalans	1,0	0,4	0,8	0,6	3,0	-3,6
BNP	-0,3	-1,5	-1,8	-2,0	0,4	-3,4

¹ Förenta staterna, Japan, Förbundsrepubliken Tyskland, Frankrike, Storbritannien, Italien, Kanada.

Källa: OECD, Economic Outlook, Juli 1976, sid 18.

den har politiken i stort sett kunnat läggas upp enligt den allmänna strategi som presenterades i närmast föregående avsnitt. Politiken har också i jämförelse med flertalet andra OECD-länder bättre lyckats stabilisera den ekonomiska utvecklingen. Vi har kunnat hålla en hög och jämn sysselsättning kombinerad med en pris- och kostnadsstegring som räknat för hela femårsperioden i stort sett varit parallell med den som gällt i vår omvärld.

Den ekonomiska politiken i de stora OECD-länderna

I fullt medvetande om graden av efterklokhet i bedömningen vill jag ändå hävda att man begått två grundläggande fel i den ekonomiska politiken i de stora OECD-länderna under 1970-talets första del. För det första förde man inte en tillräckligt restriktiv politik under högkonjunkturåren i början av 1970-talet. Man tillät parallellt med detta en formig explosion av den internationella likviditeten, vilken skapade en finansiell bas för en inflationistisk råvaruspekulation som tillsammans med den inhemskt expansiva politiken medförde en tredubbling av inflationstakten inom OECD-området. Först sent under uppgången satte man in restriktiva åtgärder. Successivt under 1973 lades penning- och kreditpolitiken om i en alltmera restriktiv riktning, men först sedan in-

flationstakten i många länder vuxit till uppemot eller över 10 procent.

Det andra grundläggande felet gällde politiken under recessionen 1974—1975. Den restriktiva politiken i Förenta staterna och Förbundsrepubliken Tyskland lades inte om förrän långt in på 1974 och fick inte någon egentlig omfattning förrän under 1975, då arbetslösheten redan stigit till mycket höga tal och produktion och utrikeshandel stagnerat eller börjat sjunka. Förutom att åtgärderna sattes in för sent gavs de dessutom en sådan utformning att de hade en låg verkningsgrad. De utformades i allmänhet som generella inkomstförstärkningar eller skattelättnader som emellertid hushållen och företagen i stor utsträckning föredrog att använda för att förstärka sin likviditet. Stimulansen av den reala efterfrågan utblev således i en betydande omfattning. När omslaget sedermera kom — mot slutet av 1975 och under början av 1976 — var detta inte i första hand orsakat av den ekonomiska politiken utan snarare av ett av andra faktorer betingat omslag i lagerinvesteringarna.

Det kan mot bakgrund av de tidigare redovisade beräkningarna för Sverige ha sitt intresse att se vilka efterfrågekomponenter som bidrog till att skapa den djupa recessionen i de stora OECD-länderna.

Enligt tabell 5 är det i första hand de privata investeringarna och lagerförändringarna som orsakat nedgången. I mot-

Tabell 6. Den statliga finanspolitikens effekter i vissa OECD-länder. Procent av bruttonationalprodukten i fasta priser.

	1974	1975
De 7 största OECD-länderna	0,5	2,3
Förenta staterna	0,6	2,6
Föbundsrepubliken Tyskland	1,1	3,2

Källa: OECD, Economic Outlook, Juli 1976, sid 25.

sats till vad som gällde för Sverige är det alltså inhemska efterfrågefaktorer som satt tillbaka BNP-utvecklingen. Utrikesbalansen har i allmänhet givit ett positivt bidrag till utvecklingen — inte då genom en expansiv export utan genom en drastiskt neddragen import. För vår del har detta medfört att vi — såsom framgick av *tabell 3* — "importerat" en motsvarande kontraktiv effekt via vår utrikesbalans.

Som jag tidigare framhöll lade man först relativt sent under konjunkturnedgången om den ekonomiska politiken i en expansiv riktning. Detta framgår bl a av de beräkningar som redovisas i *tabell 6*.

Dessa är inte i alla delar jämförbara med de motsvarande beräkningar för Sverige som återgavs i *tabell 4* — bl a täcker de endast de statliga finanspolitiska effekterna. Men av resultaten i *tabell 6* framgår ändå klart att den expansiva politikens tyngdpunkt ligger på 1975 — inte på 1974 som fallet var i Sverige. Detta trots att nedgångstendenserna var helt manifesta redan tidigt under 1974.

En anledning till den försenade reaktionen kan ha varit att de ekonomisk-politiska beslutsfattarna under första delen av 1974 var så fixerade vid oljekrisen och dess bytesbalanseffekter att man inte klart insåg att den ekonomiska utvecklingen i stor utsträckning var resultatet av visserligen ovanligt kraftiga men likväl till sin natur sedvanliga, konjunkturella faktorer. När man sedermera lägger om den ekonomiska politiken sker det emellertid med en betydande kraft. Nettobidragen till BNP uppgår under 1975 i en rad av de stora länderna till 2 à 3 procent. Den statliga budgetens utgiftsoverskott stiger i flera länder till inemot 10 procent av landets BNP. Det

stora problemet är emellertid att resultatet av denna expansiva politik nekar att materialisera sig under 1974 och en så stor del av 1975. Arbetslösheten fortsätter att stiga och det är först under senare delen av året som nedgången i produktionen bromsas upp. En viktig anledning härtill är att de privata sektorerna i ekonomierna — företagen och hushållen — svarar på den allt expansivare politiken genom att minska sin utgiftsbenägenhet och i stället öka sin likviditet.

Denna reaktion kan vara förstäligen mot bakgrund av att man genom förseningen i insatserna fått en sådan intensitet i recessionen. Osäkerheten om framtiden och bristen på tilltro till statsmakternas förmåga att klara krisen måste ha varit betydande. Men det framstår också som helt klart att detta beteende hos hushåll och företag *underlättades* av den generella karaktären hos stimulansåtgärderna. Den stora andelen *ovillkorade* transfereringar och skattesänkningar i tex Förenta staterna och Föbundsrepubliken Tyskland motverkade inte utan snarare bidrog till dessa kraftiga variationer i de privata sektorernas utgiftsbenägenheter.

Denna inriktning av politiken innebär även vissa risker på längre sikt. Om ett behov av en restriktiv politik skulle aktualiseras framöver — för tillfället verkar det inte vara av behovet påkallat i de stora OECD-länderna — kan naturligtvis de privata sektorerna bjuda ett elastiskt motstånd mot denna genom en motsvarande uppgång i sina utgiftsbenägenheter. Det kommer i så fall att krävas utomordentligt kraftiga ingrepp innan man åstadkommer den avsedda begränsningen i den reala efterfrågan.

I de här berörda avseendena har politiken haft en väsentligt annorlunda inrikt-

ning i Sverige. I det följande avsnittet presenteras några av dessa skillnader.

Särdragen i den svenska politiken

Innan jag går in på den svenska politikens närmare utformning vill jag rikta uppmärksamheten på två förhållanden som utgjort en allmän betingelse för politikens framgångar under dessa år. Det ena har varit de nya trygghetslagarna på arbetsmarknaden, som haft det klart uttalade syftet att minska genomslaget på arbetskraftsefterfrågan av konjunkturväxlingarna. Det andra förhållandet har varit företagens relativt gynnsamma vinst- och likviditetssituation. Fördelningspolitiskt har denna till följd av omständigheterna inneburit något av en reträtt. Stabiliseringspolitiskt har den medfört att man vid valet av åtgärder kunnat samspeला med i allmänhet väl konsoliderade företag. Politikens uppläggning och effekter skulle sannolikt blivit annorlunda om företagens finansiella situation i motsats till vad som nu var fallet varit starkt pressad.

Även om dessa faktorer utgjort gynnsamma betingelser för utvecklingen under senare år representerar de självfallet inte hela förklaringen till politikens framgångar. Väl så viktigt förefaller det långsiktiga arbete ha varit som redan långt tidigare med olika strukturella åtgärder försökt medbringa konjunkturkänsligheten i den inhemska efterfrågefaktorerna.

Detta fick ett av sina första uttryck i form av investeringsfundsstrukturen 1938 och har sedermera fullföljts genom arbetet med företagsbeskattningen under 1940- och 1950-talen och genom förbättringar och förnyelse av investeringsfonderna. Båda dessa, varandra kompletterande system syftar ju till att stabilisera företagens utgiftsbeteende — att stimulera till en konsolidering under högkonjunkturår och en vidmakthållen investeringsefterfrågan under lågkonjunkturerna.

Denna politik har inte minst under 1970-talet givit ett mycket gott resultat. Medan näringslivsinvesteringarna kraftigt bidragit till instabiliteten i de flesta av de stora OECD-länderna har de i Sverige

— såsom framgick av *tabell 2* — haft den motsatta effekten och snarast verkat stabiliserande på den ekonomiska aktiviteten. Att företagsbeskattningens utformning och de olika investeringsfundsstrukturen haft en stor betydelse för detta torde vara helt klart.

Utformningen av de diskretionära åtgärderna har vidare skett med ambitionen att så långt möjligt kontrollera att de offentliga utgifterna även ger upphov till en motsvarande real efterfrågan. Företagen har exempelvis erhållit mycket litet av allmänna inkomstförstärkningar — sänkningen av arbetsgivaravgiften i det inre stödområdet och den temporära nedsättningen av energiskatten är väl egentligen de enda exemplen på denna typ av åtgärder. I stället har man använt selektiva, villkorade bidrag. De bästa exemplen på sådana åtgärder är lagerstödet, det förhöjda investeringsavdraget — numera kombinerat med ett direkt investeringsbidrag för de företag som inte redovisar någon vinst — samt hela raden av arbetsmarknadspolitiska insatser.

Genom att i flertalet fall kräva en real motprestation av den som mottager det statliga stödet har vi tydligen på ett helt annat sätt än vad som varit fallet i t ex Förenta staterna och Förbundsrepubliken Tyskland bibehållit en hög effektivitet hos vår ekonomiska politik och kunnat undvika de destabiliserande kastningar i likviditetspreferenserna som kännetecknat utvecklingen i dessa länder. Detta har visserligen inneburit en längre gående styrning av näringslivet än vad som hittills bedömts vara möjlig på en del håll. Men denna har för oss framstått som nödvändig för att vi skulle kunna hantera de svåra ekonomisk-politiska problemen under 1970-talets första hälft och med framgång föra en politik för full sysselsättning. Och jag tror att det kommer att bli allt mera nödvändigt för de stora OECD-länderna både att öka ambitionerna i den ekonomiska politiken och att öka effektiviteten i de ekonomisk-politiska åtgärderna. Vi måste jaga bort den nu allt populärare föreställningen att man med penningmängdsvariationer som enda medel skall kunna förverkliga en full och stabil sysselsättning. Vi måste i stället verka för en effektivare ekonomisk politik med starkare inslag av selektivitet

i åtgärderna. Eljest är jag rädd för att vi kommer att i vår omvärld få uppleva en regress i den ekonomiska politiken som

kommer att göra det allt svårare för oss att för vårt eget vidkommande förverkliga de mål som vi prioriterar.